

Karusaar ja Setomaa piirmisõst

Vinnemaa välispiir om väiga, väiga pikk. 61 tuhat kilomeetrit, minkõst kohki' 38 tuhat om merepii. Maismaal jääs tuu kokkoleppelitsõ joonõ taadõ naabrit 14 ja üle mere kats — USA ja Jaapan. Samal aol, ku' siia' mano panda' viil vessi pääl kulgõvidõ majandustuuni kaudu kokkopuutuja' — ja inäbüseh omma' nuu' kokkopuutõ' konfliktsõ' — sis saa näid pääle katõkümne.

Nädälipäävä' tagasi lõpõt Vinnemaa aamõtligult uma piiritülü Hiina Rahvavabariigiga' ja jaeti umavaihõl poolõst saarõkõsõ' Kaug-Ida piirijõki pääl. Ütelt puult om tuu nii ku' väigokõnõ asi. Väioluist tektänü' saari pindala oll alla 400 kilomeetri — Vinnemaa ja Hiina mastaapõ kaiõh väigokõnõ täpkene õnnõ. A tõõsõlt puult kaiõh oll tuu pretsedent, tekkü võimalus ka' tõisil naada' mõtlõmma, õt ka' nimä saava' tuud, mia' näile om ette nätt, nii õt vöi-i' tiidä', midä sääne asi edespidi viil tege ja tuu.

Mille ma ütlet, õt aamõtligult lõpõt ar' A tuuperäst, õt mitteamõtligult olõ-õi' asi viil läbi. Laebalt kaiõh olõ-õi' kohegi' kaonu' üte poolõ tahtminõ ja tõõsõ poolõ pelgaminõ Siberä hõivamisõ osah. Väikobalt kaiõh taht Hiina õks viil palakõisi Vinnemaa territooriumist — tuud, midä parhilla' tiidäs Tõva Vabariigi nime all. Õnnõ õt pretendiirjäs olõ-õi' Pekingi parhillatsõ' kommunistliku' peremehe', a üts tõõnõ Hiina. Tõõmõli om nii, õt Hiina om nii suur riik, õt üte Hiina seeh om viil kats Hiinat. Ja tuu väikõp Hiina om suurõbast Hiinast eiski' suurõp.

Tuu, midä maailma Hiinas kuts, tuu om Hiina Rahvavabariik. A kohegi' olõ-õi' kaonu' ka' innine riiklik moodustis nimega' Hiina Vabariik, minkõ esindäjä' aeti 1949.a. kodosõa aigu mandi-Hiinast vällä Taivanilõ. Tuu Hiina Vabariik pidä uma valtsusalusõs territooriumis terveht parhilla' Hiinat ja viil terveht rita alasit, mia' jääse' naabriirige territooriumõ pääle. Ja nuide siäh om ka' kõik Mongoolia.

Piirikurioosumi'

Umaette küüsümüs om, õt kas juhul, ku' Hiina Vabariigi esindäjä', kiä' lugõva' hinnäst õnnõ mõnõst aost kõrvälõ toukatust, jovvasi' taasta' uma võimu Pekingih, lääsi' ka' tõõmõli inäbüse naabitõga' sõajalalõ, võttõh ar' kõigi näide maa'. A siski' — vöisi' panda' võrdlusmärgi Tõva ja Setomaa vaihõlõ. Õt Tõva taht Vinnemaa käest tagasi «pala-

KARMO TÜÜR

TÜ politoloog

Mõni aig tagasi oll kuulta' ja nätä', õt Vinnemaa and palakõsõ territooriumist ar' Kaug-Idah ja mõnõgi' inemisõ päähä vöi tulla' mõtõh, õt mille vöisi-i' sama asi juhtuda' siih — ku' Hiina sai, mille sis Eesti vöisi-saia'? Kas Petseremaad katõst palast tegev piir vöisi' ar' häädä'? Kas niimuudu üles nõstõt küüsüminõ om aokohanõ, tuus asja arotas Akadeemilitsõ Balti ja Vinne Uuringidõ Keskusõ juhataja Tüüri Karmo.

kõ» Hiina seltskonnast ja Setomaaad palla Eesti umast.

Säntse võrdlusmärgi lait maaha Eesti ainumas «tõvaloog» — vai miis, kiä' tuu kandi asju om uurnu' — Alatalu Toomas. Kasvai tuu peräst, õt Tõva om olnu' umaette riik, mia' om rohkõp vai vähäp priitahtligult liitunu' siia'-jassinä'poolõ. Setomaa tuud siski' olõ-õi'. Vai kasvai tuuperäst, õt Vinnemaa tunnista-ai' Taivani Hiina olõmaholõmist ja pia-ai' timäga' läbiarotamiisi. Eestiga' a siski' pidä, kuigi' vasta tahtmist ja kriginal.

Nii õt selle Tõva-luu vöi lukõ' tõisi ummamuudu kurioosumidõ sekkä. Niisamatõ ku' üts tõõnõgi', koh Vinnemaa piir nii ku' putusi' kokko Saksamaa umaga'. Täambätsel pääväl interneti-ajastul saava' inäp ja inäp tähtsäbäst elektroonilitsõ lätte'. Ku' loi vahtsõst vinne piiriasju, sis löüdse üte väiga huvtava elektroonilitsõ lätte nimega' «Entsiklopedia Rossii», koh om ült, õt Vinnemaa merepiiri' putusõ' Läänemere pääl kokko Saksamaaga'.

Uskmalda' hinnäst ja ummi silmi, kõnõli õgas juhust nii Eesti vaest kõgõ suurõba erakaardikogo umanigu Toomla Reinuga' ku' entsüklopedist-geograafiga' Aasmäe Hardoga', a kuagi' mõista-as säänest kokkoputtumisõ kotust hindäle ettegi' mõtõlda'. A olgu' näide kurioosumidõga' kuis om, tulõmi' tagasi reaalsõ elo mano. Kaemi', kas näide riike hulgha, midä Vinnemaa eis lugõ «territoriaalsõlt pretensioonikis», vöisi' sääneest sama asja olla'.

Pretsedent Jaapanilõ?

Kõgõ inäp säänesama Hiinalõ saari tagasiandminõ om muidogi' Jaapan. Niisamata k'au jutt saarõkõisist, midägi' kõnõldas ar' anda' (loovutada) poolõ' saarõ', kõnõldas suurõst majanduslikust kasust, midä ar' andja vai sis Vinnemaa vöi saia'. Muidogi' mii' vöi küüsüdä', õt kiä' siski' ar' andja om (loovutaja), kas Vinnemaa, kiä' and ar' puul rõvõtusest vai tõõnõ osalinõ, kiä' saa tagasi õnnõ puul loodõtust. A tuu om sääneestorti filosoofilinõ mõtisklus puultühä as'a ümbre, mia' meid väga kavvõndõhe vii-i'.

Mille Hiina ja ülejäänü' piirijuhumi' Moskva silmih võrõldava' olõ-õi', tuu saa selges Vinnemaa välisministri Sergei Lavrovi sõnnost. Hiinaga ja gatava' saarõ' olõvat s'ooni' aoni' rahvusvahelitsõ õigusõ mõttõh olnu' mittekinkõgi-maa.

Vinnemaa aamõtligu reetoorika kohasõlt olõki-i' olnu' tegu territooriumidõ loovutamisõga', a hoops edimäse jagamisõga'. Toimunuõ olõvat õnnõ kats alternatiivi. Kõgõ-päält terveht vaidlusalusõ ala üleandminõ tävvelikult Vinnemaalõ, mia' a olõ-õi' mõtõldav. Tõõsõs, jättä' kõik nii kuis om — a tuu olõsi' ohtlik, tuuperäst õt sis õhutasi' konfliktidõ tek-kümist.

Ja tuuga' sis oll tegu juriidilitsõlt määrätlemäldä', lepingidõh kajastamalda' maapaluga', midä Vinnemaa niisama tugõvaba õigusõga' kasutas. Tooni' aoni', kooni' oll tugõvap

2004. aastagal, ku' saari üleandminõ oll viil otsustamisõl, keie Vinnemaa aokirandüs meelepahast. Päälkirä' kõnõliva' niisama tett kinkituisist Hiinalõ, Vinnemaa lõpu algusõst ja tulõdi' miilide, õt Vinnemaa president piat põhisäädüse perrä olõma riigi territoriaalsõ terviklikkusõ garant. No' om meedia inäbä tuu kotusõ pääl vaiki.

✕ **Nii õt massa-ai' umalt puult õga hinna iist tahta' tetä' muudatuusi-järeleandmisi, tetä' näide tahtmisõ perrä kõkkõ.**

Sergei Markov, politoloog Kremlin man, ütlet õkva vällä, õt tuu om Putini strateegilinõ otsus. Õt nii kavva kooni' Hiina oll nõrk, olõ-õs tuu küüsümüs olulinõ. A arvõstadõh Hiina tugõvabast minemisõga' ja võimalusõga', õt säääl tulõ võimulõ natsionalistliguba mõtõga' valitsus, saa-ai' välistä', õt lahendamalda' piir muutus suurõs probleemis.

Tõisildõ üldeh tähendäs tuu tuud, õt eiski' sõda vöi vallalõ minnä' ja õt sis vöi nii minnä', õt Hiina haard hindäle päle vaiõlusõ saari viil pall'õ inäbä, midä Taivaalotsõ kooliraamatih jo' ammu näidätäs ku' hindä umma.

Piire vöit tõistõ kotusõhe panda'

Viil üts asi, mia' tege Jaapani ja Hiina võrdlõmisõ keerulitsõst, om tuu, õt Hiina saanusi' saarõ' ühendä' hindä territooriumi külge nii vai tõisildõ. Saarõ' omma' kibõõhe tõistsagamatsõst muutuva', vesi uht näid tõistsagamatsõst (uhte-alad). Hiina nakas hinnä puul iju käänäkihe uptamma praamõ maaga' ja nii läts viivuul säääl väikõbast, a Vinnemaa puul läts jal' suurõbast.

Aigupiteh (ja aigu om hiinlaisil kõõ rohkõba ku' tõisil) olõsi saarõ' muutuunu' puulsaarõs ja sis olõ kaonu' ka' piire nii üldä' loomulikkus-loodulikkus. Jaapani näütises saa-ai' niimuudu tetä'.

Vindläse' eis' omma' säänest samma asja pruunnu' tetä' piiritülüh Ukrainaga'. Nä naksi' Kertši väinah «puulsaarõstamma» Tuzla saart, minkõ läbi olõs tävvelikult muutuunu' olukord Aasovi mere õiguslik seisund. Vinne plaanõ kõrdaminekil olõs nä saanu' kindlusta' umma väidet, õt tuu om sisemeri, koh kõik tegevus piat olõma kooskõlastõ. Tuuläbi olõs saanu' Moskva tõkõsta' näütises NATO sõalaivu sõitmist läbi väinu, kaemalda' tuu pääle, õt Kiiev om NATO õppuisih osalinõ.

A muidogi' piirdu-ui' Hiina pretsedendi mõõ õnnõ s'oo juhtumiga'. Pikält vöisi' kõnõlda' näütises Soomõ võimalikõst pretensioonõst Kar' alalõ, midä aamõtligult esitedä-ai' vai Kaliningradi Vinnemaalõ kuuluvusõ vaidlustamisõst, midä s'ooni aoni' julgõsõ' õnnõ väiga veit'õ. Kõgõ inäp om mii' Setomaa olukord samasääne ku' Lätih, kiä' samasääntelt kaot tükükese territooriumist. Tuud, midä Vinnemaa poolõl nimetedäs Põtalovos ja Lätih Abernes.

A sõna- ja tegemisõossav Vladimir Putin — innine Vinnemaa president — kõrrald nii, õt Läti sai maiõ asõmõl «koolnu' eesli kõrva'», sis olõ-õi' siih inäp midägi' võrõlda'. Vaival, õt Läti nakas umma piirilepet Vinnemaaga tühistämmä ja midägi vahtsõlt tahtma.

Järeldüisi Eestile

Tullõh tagasi Eesti mano vöisi' küüsüdä': kas Eesti juhtum om pretsedent Eestile? Ma vasta, õt olõ-õi'. Pretsedendi' säntsih as'oh õgapäävatselt tüütä-ai' ja kõik sõltus õks tuust, õt kas kats osapuult mõistva' umavaihõl kokku leppü' vai mõista-ai'. Tuu tulõ tuust, õt kas ütlet poolõl omma' tõdidsõ' nõudmisõ' ja kas tõõnõ puul taht nuudõmisi tõisõlt võtta'.

Siist tulõgi' edimäne vastuargument. Hiina nõudsõ nuud maid tagasi. Tekk tuud pikält ja järjekindlalt. Ja om tiidä', õt hiinlaisil om õgapäävatselt nii aigu ku' joudu ummi soovõ lõpuni viiä'. Täl olõ-õi' kipõt kohegi'. Eesti puul nõvva-ai'

hindäle tagasi Tarto rahu järgsõit maid. Paistus, õt meil om kipõp tuu as'aga'.

Tõõsõs — Vinnemaa ots aktiivõlt partnerlust Hiinaga'. Nii geopolitilitsõ ku' ka lihtsalt majanduslikõ põhjuisi peräst. Täl om põhjust suuvi' nätä' Hiinat parep uma sõpru (vai vähebält kasvai ajutisigi liitlasi) ku' vainlaisi siäh. Eestiga Vinnemaa sõprust otsi-i'. Tuud olõ-õi' lihtsalt vaia. Suhtõ' Euroopaga' käävä' ummi ratu piiteh ja tuuh mänguh om Moskva jaos Eestit eiski' parep hoita' väiko pahandusõtekitäjä osah.

Kolmandas. Hiinal oll ja om võimalus nuu' ala' (ja viil pall'õ inäbä) ühendä' nii vai tõisildõ olõmah. Varahappa vai ildappa. Eestil säntsit võimaluisi olõ-õi'. Olõ-õi' varahappa õga ka' täks ildappa. Inne muutu-ui' midägi', ku' Vinnemaa eis' ar' lagonõ-õi'.

Ainumas aspekt, mia' võimaldasi' mäntsiki' ütitsit juuni tõmmada', olõsi' teoreetilis-retoorilinõ. Hiinah toimusi vaidlus-alostõ maiõ jagaminõ. Kauplõminõ põhimõttõl sulõ-mullõ. Eesti-Vinne piirikõnõluisil om säänest kauplõmist ka' olnu'.

Oll maiõ vaeldaminõ säänest samma muudu, õt sulõ-mullõ, näütises Saatsõ saapa probleemi lahendamisõl. Õt sis vöisi' tuud kauplõmis-taktik edesi aia', ku' tahetas Setomaad ja andas ar' Narvtagodsõ' maa'. A tuu om rohkõba teoreetilinõ mõttõmäng, minkõl om nõrku kotussit rohkõba ku' kimmit.

Mia' pututas olukorda, koh meil om piirileping jõustumalda', sis tuuh olõ-õi' kül' midägi' jället. Ma naka-ai' Eestit võrdlõmma Jaapaniga', kinkõl piirilepet sukugi olõ-õi' ja kiä' Vinnemaaga' rahulepingutki' sõlminu' olõ-õi'.

Mii' olõ hoops üte pulgal pääl USAga'. Ka näil om piirilepe Vinnemaaga' olõmah ja välisministridõ puult alla kirotõ, a näide parlamendi puult ratifitsiirimäldä'. Ja tuud jo' 1991. aastagast pääle. Ja midägi' jället olõ-õi' tuuperäst viil juhtunu' õga täks juhtuki-i'. Nii õt massa-ai' umalt puult õga hinna iist tahta' tetä' muudatuusi-järeleandmisi, tetä' näide tahtmisõ perrä kõkkõ.

Lõpõtusõs — mia' pututas siia' päälkiräh nimetet Musta Karo saar? A lihtsalt kõgõ suurõp saar (vinne keeleh — Bolshoi Ussuriiskii), mia' no' Vinnemaa ja Hiina vaihõl poolõs läts, tuu saarõ nimi hiina keeleh om Hēixiāzi Dào e. Musta Karo saar. Ja Setomaast om tä umbõs 6500 kilomeetrit.

Kommentaare internetist:

<http://ajaleht.setomaa.ee>

Loe ja kommenteer!